

درباره کوچه ای که مشهدی‌های قدیمی هنوز نام قدیمش را در خاطر دارند

شوکت‌کوچه‌های مشهد

موقعیت کوچه شوکت الدوله بر روی نقشه قاجاری مشهد

موقعیت کوچه شوکت الدوله بر روی نقشه سال ۱۳۲۵ خورشیدی

- شوکت‌الدوله در عهد قاجارها

کوچه شوکت‌الدوله در دوران حکومت قاجارها، ساختاری متفاوت با امروز داشته است. این کوچه براساس نقشه سال ۱۲۴۸ خورشیدی شامل یک کوچه اصلی و دو فرعی شمالی می‌شده که نخستین فرعی آن بن بست بوده اما فرعی دوم از دو مسیر مختلف به ترتیب به میدانگاهی چهارباغ و بازار بزرگ مشهد، متصل می شده است. همچنین در گذشته این کوچه، دو بنای مهم وجود داشته است؛ بنای نخست، حمام حاج‌هاشم‌خان است که همراه منجلاب مجاورش در ابتدای کوچه و محدوده تقاطع کنونی آن با خیابان آیت... خزعلی، سقف و ستون خورده بود و دیگر بنای مهم کوچه، قراولخانه‌ای بوده که در انتهای آن ایجاد شده است تا مأموران هم‌زمان از این کوچه و کوچه نصرت‌الملک و بخش انتهایی مسیر بازار بزرگ شهر حفاظت کنند. سرانجام اینکه نخستین دبیرستانی مشهد که دانش نام دارد، سال ۱۳۶۶ خورشیدی به‌همت میرزا محمد دانش بزرگ‌نیا در این کوچه تأسیس می شود.

- حداقل ۳۰جنگ جهانی

کوچه شوکت‌الدوله در بازه زمانی بین دو جنگ جهانی اول و دوم، وضعیت بسیار خاصی پیدا می‌کند. در این دوره زمانی با افزایش سرعت بازگشت ایرانی‌های مقیم آذربایجان، ترکمنستان و ازبکستان، خانه‌باغ‌های این کوچه یکی‌یکی تقسیم و بخش مهمی از آن به سکونتگاه این مهاجران تبدیل می‌شود، البته بازگشتگان از دیار تزارها در این دوره، در مناطق دیگری از مشهد چون پاچنار و سرشور نیز ساکن می شوند. تاجرپیشگان این جمع اما به دلیل نزدیکی محله چهارباغ به بازار شهر و خیابان پهلوی که محل استقرار ادارات دولتی شهر بوده، بیشتر در این محدوده (به‌ویژه کوچه‌های روشن و شوکت‌الدوله) سکنای می‌گزینند.

مهاجرت به این منطقه در زمان جنگ جهانی دوم و اشغال کامل مشهد توسط قوای روس دوباره تکرار می‌شود، با این تفاوت که در این دوره، تعداد درخور توجهی از خاندان‌های روس که ارتباط تجاری با مهاجران قبلی نیز داشتند، برای درمان ماندن از تبعات جنگ دوم جهانی در این محدوده ساکن می‌شوند.

گسترده‌گی حضور این خانواده‌ها که از لحاظ دینی، سختیتی با سایر مردم محله چهارباغ نداشتند،

رضای سلیمان‌نوری | کوچه گردی امروز به قدم زدن در راسته شوکت‌الدوله می‌گذرد که این روزها نام آیت... خزعلی یا شهید اندرزگوی ۱۸ را بر تابلوی خود دارد و جنوبی‌ترین کوچه محله چهارباغ محسوب می‌شود. نشانی‌اش را هم می‌توان در نقشه قاجاری‌المج دید، البته با تغییرات بسیار. یکی از این تغییرات که این روزها دیگر نیست اما رنگ نقشه قاجاری مشهد را سبز کرده، وجود خانه‌باغ‌های بزرگ با درختان سر به فلک کشیده است. در واقع در گذشته، خانه‌باغ‌ها بخش درخور توجهی از بافت این مسیر را به خود اختصاص داده بودند. بزرگ‌ترین این خانه‌باغ‌ها هم متعلق به یکی از خان‌های بزرگ‌ایل تیموری یعنی شوکت‌الدوله بوده که نام کوچه از او گرفته شده است.

به حدی بود که برخی قدیمی‌های چهارباغ، هنوز هم از محدوده انتهایی کوچه پنجه و میانه کوچه شوکت‌الدوله به‌عنوان «محله بی‌حیاها» و «کوچه روس‌ها» یاد می‌کنند.

- دوران پهلوی و آغاز تغییرات بسیار

نقشه‌های موجود از دهه‌های مختلف سده گذشته، نشان می‌دهد در تمام این دوران (چه قبل و چه بعد از ایجاد خیابان خسروی نو یا شهید اندرزگوی امروز) تنها یک کوچه فرعی در بخش جنوبی کوچه شوکت‌الدوله وجود داشته است. این کوچه هنوز به حیات خود ادامه می‌دهد که با تابلوی اندرزگوی ۱۹ قابل شناسایی است.

با این‌همه در طول این دوران، ماهیت پلاک‌های جنوبی کوچه عوض شده است و به‌جز ابتدای کوچه که چند پلاک مستقل وجود دارد، سایر جناح جنوبی کوچه به دیواره‌ای برای پشت بناهای احداث‌شده در حاشیه خیابان خسروی نو اختصاص پیدا کرده است، البته در برخی جاها همچون محدوده پمپ‌بن‌زین، خیابان اندرزگو و رستوران ملک، ورودی‌هایی برای اتصال کوچه به حاشیه خیابان تعبیه شده است.

وضعیت جناح شمالی کوچه شوکت‌الدوله در این دوران اما با افزایش تعداد فرعی‌ها از دو عدد در دوره قاجار به پنج عدد روبه‌رو می‌شود که این امر ناشی از تخریب و قطعه‌قطعه شدن خانه‌باغ‌های کوچه بوده است.

همچنین در اواخر دهه ۳۰ با تخریب پلاک انتهایی آخرین فرعی (کوچه حوض نوآن زمان و شهید یگانه فعلی)، نه تنها مسیر دیگری به سوی بازار قدیم مشهد پیش‌روی ساکنان کوچه شوکت‌الدوله باز می‌شود که تعداد فرعی‌های آن به شش فرعی افزایش پیدا می‌کند، البته در این دوره با وجود حذف حمام حاج‌هاشم‌خان و قراولخانه موجود در این کوچه، دو بنای هویتی جدید(حسینیه زرگرها

در ابتدای کوچه و حمام ماه در ابتدای کوچه پنجه) به آن افزوده می‌شود.

درباره این دو بنا نیز باید گفت زمین حسینیه زرگرها که در ابتدای کوچه قرار دارد و همچنین بخش بزرگی از طبقه دوم مغازه‌های حاشیه خیابان آیت... خزعلی (حداقل کوچه‌های شوکت‌الدوله و روشن) را در سال ۱۳۵۲ خورشیدی، حاج محمدحسین زرگرباشی وقف فعالیت‌های مذهبی صنف طلا و جواهر و نقره مشهد

بعد از فرعی دوم بن بست شمالی کوچه نیز پارکینگ

چندطبقه مجتمع کوثر و سپس یک پلاک قدیمی تخلیه‌شده قرار دارد. این پلاک در دهه ۶۰ قرن گذشته، محل اسکان چند خانواده سرشناس دانشگاهی افغانستانی پناهنده به ایران بود.

حسینیه حاج میرزا تقی نجات حسینی یا «تنباکوفروش» و بنای «متوسلین به حضرت زینب^(ع)»، پلاک‌های بعدی این کوچه هستند. در کنار این‌ها، مدرسه علمیه آیت... خامنه‌ای یا «ذوالفقار»، را هم می‌توان در این حدود جست‌وجو کرد. پست برق، مسجد و حسینیه کاشمیری‌های مقیم مشهد که سال ۱۳۵۹ به‌همت حاج حسین وکیلی ساخته‌شد، هیئت مذهبی ذبیح‌العطشان^(ع)، مجتمع مسکونی جوادالاکمه^(ع)، مجتمع اقامتی کوثر ولایت و سرای فدک صنف‌طاقه‌فروشان قماش مشهد(اکنون نیمه تعطیل است) از دیگر بناهای مهم این محدوده هستند. هتل و بازار شارستان را هم که از ثمرات طرح نوسازی اطراف حرم مطهر است، باید آخرین سازه کوچه شوکت‌الدوله دانست.

- کوچه‌ای که جای قدم‌برگان زیادی بوده است میراسدا... خان کلایلی، رئیس ایل تیموری (پس از علیمردان خان کلایلی، ملقب به «نصرت‌الملک») را باید بزرگ‌ترین شخصیت ساکن این کوچه دانست. او همان کسی است که پس از رسیدن به مقام امیرتومانی (سرلشکری) ازسوی ناصرالدین‌شاه، «شوکت‌الدوله» لقب گرفته است. روایت است که میراسدا... خان پس از سکونت در مشهد، یک قطعه زمین بزرگ نزدیک خانه‌باغ نصرت‌الملک می‌خرد

که پس از درگذشتش، به‌مرور تخریب و به کوچه شوکت‌الدوله تبدیل می‌شود. شوکت‌الدوله پسری به نام ابوتراب‌خان ونوه‌ای به نام محمدخان کلایلی داشت که این دومی به درخواست مهندس جوادشهرستانی، شهردار وقت مشهد، مدتی معاون مالی شهرداری هم بود و در همان دوران، سبب تحول در واحد اتوبوس‌رانی مشهد می‌شود. سیدرضا خیامی (پدر برادران خیامی که مؤسسان ایران‌خودرو و ملیبران بودند)، از دیگر چهره‌های شناخته‌شده ساکن کوچه شوکت‌الدوله بوده و بر این اساس، کوچه شوکت‌الدوله را باید زادگاه مؤسسان نخستین خودروسازی ایران هم دانست. ناگفته نماند که خانه خیامی‌ها در اوایل دهه ۵۰ زیر نظر آیت... میلانی، تبدیل به مدرسه عالی حسینی می‌شود که محل پرورش روحانیان جوان بوده است.

می‌دادند. حالا هم کرایه‌چی‌ها هستند اما طاق نصرت بستن در دهه ۷۰ به‌مرور کم‌رنگ شد، آن‌قدر که این روزها تنها خاطره‌ای است توی ذهن موسیقیدکرده‌های شهر و بچه‌های آن دوران که دیگر در آستانه چهل‌سالگی هستند.

انقلاب اسلامی تاده ۷۰ تصویر امام خمینی^(ع) به جایگاه ویژه‌ای در این طاق نصرت پیدا کرد و می‌شد گاهی عکس شهید محله را هم کنار تابلوهای بسیار دیگر دید. این طاق نصرت‌ها را معمولاً کرایه‌چی‌های می‌بستند که وسایل موردنیاز میهمانی‌های بزرگ را کرایه

روزی که «استاندارد» رسمیت پیدا کرد

نگاهی به روند شکل‌گیری سازمان ملی استاندارد ایران

حسین بیات|اساسنامه مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران ۱۹ تیر ۱۳۴۴ در ۲۴ ماده به تصویب کمیسیون مشترک دارایی مجلس‌های شورای ملی و سنا می‌رسد. از این تاریخ است که مؤسسه انتفاعی استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران که به‌موجب قانون، هفدهم خرداد ۱۳۳۹ تأسیس شده بود، شخصیتی حقوقی می‌یابد تا طبق اصول بازرگانی و مقررات این اساسنامه اداره شود، مؤسسه‌ای که لوگوی آن در سال‌های بعدی به نماد اعتماد ایرانیان بدل می‌شود و به تولیدات مختلف کشور نیز اعتبار می‌بخشد.

مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مسئولیت می‌یابد که استانداردها کالاهای کشاورزی، دامی، صنعتی و معدنی را تعیین کند و استاندارد تعیین‌شده را با نمونه کالاها تطبیق دهد و گواهی‌نامه انطباق کالای تولیدی یا صادراتی را با استاندارد تعیین‌شده صادر کند. این مؤسسه همچنین مطالعه و تحقیق درباره روش‌های تولیدی و ماشین‌های نمونه به‌منظور بهره‌برداری اشخاص و مؤسسات از منابع نیرو و مواد خام را عهده‌دار می‌شود و باید تولیدکنندگان و فروشنندگان انواع کالاها را نیز راهنمایی علمی و فنی کند. صدور پروانه تهیه و تولید وسایل اندازه‌گیری و نظارت در اوزان و مقیاس‌ها طبق قوانین مصوب ۱۸ دی ۱۳۱۱، به‌منظور یکنواخت‌کردن آن‌ها در سراسر کشور، دیگر وظیفه‌ای است که بر دوش مؤسسه جدیدالتأسیس گذاشته می‌شود.

- اداره‌ای که در چهره‌سالگی استاندارد شد

با این حال تشکیلات سازمان ملی استاندارد ایران عمر بیشتری دارد و هم‌زمان با تصویب قانون اوزان و مقیاس‌ها در سال ۱۳۰۴ خورشیدی شکل می‌گیرد که تا سال ۱۳۱۱ به نام اداره «اوزان و مقادیر» در وزارت فلاحت، تجارت و فواید عامه، فعالیت می‌کند. این تشکیلات در سال‌های ۱۳۱۱ تا ۱۳۳۱ به نام اداره «اوزان و مقیاس‌ها» زیر پوشش اداره کل تجارت وزارت اقتصاد ملی به فعالیت خود ادامه می‌دهد. از این تاریخ، مطالعات برای تأسیس اداره مستقل استاندارد آغاز می‌شود که در سال ۱۳۳۵ نتیجه می‌دهد و اداره استاندارد بدون پشتوانه آزمایشگاهی در وزارت بازرگانی پا می‌گیرد، البته اداره «اوزان و مقیاس‌ها» تا سال ۱۳۳۹ همچنان پابرجاست. سرانجام در ۱۷ خرداد ۱۳۳۹ مجلس با تصویب قانونی شش ماده‌ای، به وزارت بازرگانی اجازه می‌دهد که «مؤسسه استاندارد ایران» را تأسیس کند. این مؤسسه جدید کار خود را در چارچوب هدف‌ها و مسئولیت‌های تعیین‌شده آغاز می‌کند و در همان سال به عضویت سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO) درمی‌آید.

آخرین هفته سال ۱۳۴۰ وزارت بازرگانی پیشنهاد می‌دهد که اداره اوزان و مقیاس‌ها که همچنان زیرمجموعه وزارت اقتصاد ملی است، به مؤسسه استاندارد ایران واگذار شود. این پیشنهاد در جلسه هیئت‌وزیران به تاریخ هشتم اردیبهشت ۱۳۴۱ تصویب می‌شود و از این تاریخ «به‌منظور اجرای کامل قانون اوزان و مقیاس‌ها مصوب خرداد ۱۳۱۱ و آیین‌نامه مربوطه، کلیه اختیارات قانونی اداره اوزان و مقیاس‌ها به مؤسسه استاندارد ایران، وابسته به وزارت بازرگانی» تفویض می‌شود، البته نخستین شعبه مؤسسه در همین سال در تهران که در خرمشهر افتتاح می‌شود.

در سال ۱۳۴۳ الحاق باحالی آزمایشگاه‌های شهر صنعتی کرج (محلی فعلی)، نام مؤسسه استاندارد ایران به «مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران» تغییر می‌یابد و به عضویت کمیته بین‌المللی الکترونیک و درمی‌آید. ۱۹ تیر ۱۳۴۴ اساسنامه مؤسسه به تصویب مجلس‌های شورای ملی و سنا می‌رسد و این مؤسسه می‌شود مرجع اعتبار کالاهای تولید ایران.

- شاه، پرچم، کاشی و بیسکویت

آن‌طور که سیدرضا نیازمند(۱۳۹۶–۱۳۰۰)، مؤسس سازمان مدیریت صنعتی و معاون وزارت اقتصاد و سرپرست صنایع و معادن کشور در سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۴۶ نقل کرده است، اولین خروجی استاندارد مربوط به ابعاد و اندازه عکس‌شاه است. او در خاطرات خود می‌گوید: «من مدتی رئیس این مرکز هم بودم، اما بعد برای آن رئیسی انتخاب کردم و او دست به استخدام نیرو زد و نیز هیئتی تشکیل داد که وظیفه‌اش، برنامه‌ریزی برای استاندارد کردن تدریجی کالاهای و محصولات صنعتی و تولیدی کارخانه‌ها بود. رئیس این هیئت هم مهندس ی بود که در آن زمان صاحب روزنامه باباشمل بود. این هیئت دست به برنامه‌ریزی زد که چه کارهای باید اول استاندارد شود. نخستین کالایی را که استاندارد کرد، عکس محمد رضا شاه بود. قرار شد عکس شاه در سه سایز با اندازه‌هایی که آن‌ها اعلام می‌کردند، استاندارد باشد و در آن‌ها مثلاً صورت شاه در وسط تصویر باشد. کالای دومی که استاندارد شد، بیری ایران بود که اعلام شد بیری استاندارد ایران باید در چهار نوع و چه ابعادی باشد. بعد از این‌ها، اولویت با کالاهای خوراکی و شوینده‌ها و در سال‌های بعد، دیگر کالاهای صنعتی بود.»، رئیسی را که نیازمند نام می‌برد، مهندس رضا شایگان است که ۲۳ تیر ۱۳۴۴ به پیشنهاد وزارت اقتصاد برای چهار سال به‌سمت مدیرعامل و رئیس هیئت‌مدیره مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران انتخاب می‌شود.

همچنین به استناد تارنمای سازمان ملی استاندارد ایران، نخستین نشان استاندارد مؤسسه استاندارد و مدیریت صنعتی در سال ۱۳۴۴ به‌دو محصول کاشی و بیسکویت تعلق می‌گیرد.

- تغییرات سازمان ملی

در سال ۱۳۴۹ قانون مواد الحاقی شامل هفده ماده و دو تبصره، از تصویب دو مجلس وقت می‌گذرد و به قانون تأسیس مؤسسه استاندارد الحاق می‌شود. مؤسسه در سال‌های ۱۳۵۳ تا ۱۳۷۱ زیرمجموعه وزارت صنایع قرار می‌گیرد و از سال ۱۳۷۱ با تصویب قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران در مجلس شورای اسلامی، مؤسسه به شخصیت حقوقی مستقلی می‌رسد و در نهایت طبق تصویب‌نامه صد و پنجاه و دومین جلسه شورای عالی اداری در تاریخ ۲۴ مهر ۱۳۹۰، به سازمان ملی استاندارد ایران، تغییر نام می‌دهد و زیر نظر مستقیم رئیس‌جمهور قرار می‌گیرد.

در حال حاضر سازمان استاندارد ایران در پنج حوزه استانداردسازی، ارزیابی انطباق، اندازه‌شناسی، تأیید صلاحیت و فعالیت‌های پژوهشی فعالیت می‌کند. استانداردسازی موظف به تدوین و به‌روزرسانی استانداردهاست. در مقابل، ارزیابی انطباق با آزمون و بازرسی میزان استانداردها، فرایندها، کالاها و خدمات را برآورد می‌کند. اندازه‌شناسی، تمام جنبه‌های نظری و عملی اندازه‌گیری را شامل می‌شود. با تأیید صلاحیت، سازمان در پی دست یافتن به نتایج ارزیابی‌های معتبر و قابل اعتماد است. اجرای فعالیت‌های پژوهشی نیز برعهده پژوهشگاه است.

سازمان ملی استاندارد ایران تاکنون حدود ۲۷ هزار عنوان استاندارد ملی را تدوین کرده است که بیشترین میزان به ترتیب به حوزه مکانیک و فلزشناسی با ۳ هزار و ۵۲۸ موضوع، صنایع شیمیایی و پلیمر با ۳ هزار و ۵۰۴ موضوع، خوراک و فرآورده‌های کشاورزی با ۳ هزار و ۳۷۱ موضوع و بالاخره خودرو و نیرو محرکه با ۲ هزار و ۸۸۹ موضوع تعلق دارد.

منبع: اسناد موجود در اداره کل خدمات آرشیوی (گروه ارتباطات آرشیوی) کتابخانه ملی ایران.

۲۳ شنبه
۱۹ تیر ۱۴۰۲
۱۳۰۱ دی‌ماه ۱۳۴۴
۳۳۶ شماره

۱۵

درباره کوچه ای که مشهدی‌های قدیمی هنوز نام قدیمش را در خاطر دارند

بقای یک خانه در کوچه شوکت الدوله

یادی از طاق نصرت‌هایی که دیگر نیستند

طوبی‌ار دلان|ادیروز آمدند، امروز فردا هم می‌آیند، مسافران مکه که حالا با «حاجی» نشسته کنار نامشان، در حلقه عزیزان دلتنگشان، میان‌عطر اسپند ونوای سلام و صلوات به خانه می‌رسند، البته استقبال از حجاج که از قدیم رایج بوده، تنها به این دیده‌بوسی‌ها و اسپند دود کردن‌ها خلاصه نمی‌شده و جلوه‌های بسیاری داشته است، جلوه‌هایی که دیگر نیست. یکی‌شان بستن طاق نصرت بود، یک دار بست پلکانی چوبی یا فلزی که با فرش پوشانده و با ریسه لایم‌های کوچک رنگی، چراغانی می‌شد و آن را درست توی کوچه، مقابل منزل حاجی تازه‌برگشته، قرار می‌دادند. پله‌های طاق نصرت جای قرار گرفتن وسایل زینتی مذهبی مثل

فوتوشهر